

حاصل عمر

سیری در اندیشه‌های استاد مطهری

جلد اول: فلسفه

عبدالله نصری

دفتر نشر فرهنگ اسلامی

فهرست

۱	پیش‌گفتار
۵	۱- گذر ایام
۷	دوران کودکی
۱۰	سفر به قم
۱۳	درس نهج البلاغه
۱۵	درسهای امام خمینی
۱۷	در محضر علامه طباطبائی
۱۸	فعالیت‌های علمی و تبلیغی
۲۰	ازدواج
۲۱	جلسات اصول فلسفه
۲۳	عزیمت به تهران
۲۵	استادی دانشگاه
۲۷	فعالیت‌های فرهنگی
۲۸	فعالیت‌های سیاسی
۳۳	حسینیة ارشاد

۳۸	تحوّل روحی
۳۹	سنگری دیگر
۴۱	بازنشستگی
۴۷	شهادت

۴۹	۲- چستی فلسفه
۵۳	وظایف فلسفه
۵۴	طرح دقیق مسائل فلسفی
۵۷	فلسفه اسلامی و ریشه‌های آن
۶۲	ارتباط فلسفه اسلامی با فلسفه یونان
۶۵	فلسفه اسلامی و کلام
۶۸	سیر تاریخی مسائل فلسفی
۷۲	حکمای اسلامی

۷۹	۳- فلسفه و عرفان
۸۱	ریشه‌های عرفان
۸۳	فرق‌های عرفان با فلسفه
۸۵	وحدت وجود
۹۰	عرفان و اخلاق
۹۱	تأثیر عرفان بر فلسفه
۹۸	روان‌شناسی عرفانی
۱۰۰	آثار مثبت عرفان

۱۰۳	۴- نظام معرفت‌شناسی
۱۰۵	تعریف شناخت
۱۰۸	ضرورت شناخت

۱۰۹ امکان شناخت
۱۱۰ ابزار شناخت
۱۱۳ ذهن‌شناسی
۱۱۷ مراحل ادراک حسی
۱۲۰ راه حصول علم
۱۲۴ علم حضوری
۱۲۸ مراحل و درجات شناخت
۱۳۲ ملاک و معیار شناخت
۱۳۶ ویژگیهای حقیقت
۱۳۹ مناط صدق قضایا
۱۴۷ میناگروی
۱۵۶ مبانی معرفت‌شناسی
۱۵۸ نقد معرفت‌شناسی هگل
۱۶۰ نقد معرفت‌شناسی مارکسیسم
۱۶۷ ۵- معقولات ثانیه فلسفی در مقایسه با مقولات کانت
۱۶۷ ۱- تعریف معقول
۱۶۸ تعریف معقولات اولیه و ثانیه
۱۶۹ فرق‌های معقولات اولیه و ثانیه
۱۷۱ تطوّر تاریخی نظریه معقول ثانی نزد حکما
۱۷۴ نقد سبزواری
۱۷۷ تحلیل معقولات ثانیه
۱۷۹ کیفیت پیدایش معقولات ثانیه
۱۸۰ درآمدی بر فلسفه کانت
۱۸۱ نقش ذهن در شناسایی
۱۸۵ راه کشف مقولات کانتی

۱۸۸	نقد و تحلیل مقولات کانت
۱۹۰	نقد معرفت‌شناسی کانت
۱۹۳	۶- حرکت
۱۹۳	روش طرح بحث
۱۹۵	تعریف و معنای حرکت
۲۰۱	حرکت جوهری
۲۰۵	موضوع حرکت
۲۰۷	مقوله حرکت
۲۰۸	فاعل حرکت
۲۱۲	اقسام حرکت
۲۱۴	حرکت قسری و نظریه جبر نیوتن
۲۱۹	غایت حرکت
۲۲۰	حرکت و تکامل
۲۲۶	نقش مانع در حرکت
۲۲۸	تضاد در حرکت
۲۲۹	زمان
۲۳۱	تناهی قوای طبیعت
۲۳۴	نقش تضاد
۲۳۶	تضاد در فلسفه هگل
۲۴۰	مقایسه هگل با ملاصدرا
۲۴۳	۷- ماده و صورت
۲۴۶	تعریف هیولی
۲۵۰	اثبات هیولی
۲۵۴	متکران هیولی

۲۵۵	اشکالات وارد بر هیولی
۲۵۷	ترکیب انضمامی
۲۶۰	ترکیب اتحادی
۲۶۲	حرکت جوهری و هیولی
۲۶۵	۸- تحلیل امکان ذاتی
۲۶۵	امکان ذاتی و امکان استعدادی
۲۷۰	تعریف امکان استعدادی
۲۷۳	فروقیهای امکان استعدادی با امکان ذاتی
۲۷۶	ماهیت استعداد
۲۸۰	نظریات در باب امکان استعدادی
۲۸۳	هیولی و امکان استعدادی
۲۸۷	۹- چند بحث فلسفی
۲۸۷	ملاک بداهت تصورات
۲۸۹	تقسیم وجود
۲۹۳	جنس و فصل
۲۹۴	تحلیل مفهوم حدوث و قدم
۳۰۵	۱۰- هستی‌شناسی جامعه
۳۰۶	تعریف و ضرورت جامعه
۳۰۸	اجتماعی بودن انسان
۳۱۲	ماهیت جامعه
۳۱۵	نظریه مطهری
۳۱۸	مصباح و نقد مطهری
۳۲۴	تکامل اجتماعی

۳۲۷	۱۱- فلسفه اخلاق
۳۲۸	عقل نظری و عقل عملی
۳۳۱	تعریف اخلاق
۳۳۲	تعریف سعادت
۳۳۳	سعادت و لذت
۳۳۵	سعادت و آرزو
۳۳۶	سعادت و رضایت خاطر
۳۳۷	نقش عقل و سعادت
۳۳۸	عوامل سعادت
۳۴۰	مراتب سعادت
۳۴۱	آیا سعادت، مطلق است یا نسبی؟
۳۴۳	معیار فعل اخلاقی
۳۴۸	نقد نظریه کانت
۳۵۰	مطلق بودن اخلاق
۳۵۲	ادراکات اعتباری
۳۵۴	مفاد باید
۳۶۱	من علوی و من سُقلی
۳۶۳	نقد علامه طباطبائی
۳۶۷	معانی حسن و قبح
۳۷۰	نقد نظریه راسل
۳۷۲	مقایسه نظریه راسل با علامه طباطبائی
۳۷۳	نقد اخلاق مارکسیستی
۳۷۵	۱۲- فلسفه تاریخ
۳۷۷	آیا تاریخ علم است؟
۳۷۸	انواع معرفت تاریخی

۳۸۰	علیت در تاریخ
۳۸۲	مبانی ماتریالیسم تاریخی
۳۸۵	تحلیل و نقد ماتریالیسم تاریخی
۳۹۲	عامل محرک تاریخ
۳۹۸	تکامل تاریخ
۴۰۱	۱۳- فلسفه حق و عدالت
۴۰۱	تعریف حق
۴۰۳	رابطه حق و تکلیف
۴۰۶	حقوق طبیعی
۴۰۹	مبتای حقوق طبیعی
۴۱۲	حقوق بشر
۴۱۳	رابطه قانون با اخلاق
۴۱۵	تقدم حق جامعه بر فرد
۴۱۷	فلسفه عدالت
۴۱۸	نقش عدل در حقوق اسلامی
۴۲۰	تعریف عدالت
۴۲۳	ضرورت عدالت
۴۲۵	تقسیمات عدل
۴۲۶	تفسیر عدل
۴۲۸	فطری بودن عدالت
۴۲۹	مطلق بودن عدالت
۴۳۱	عدالت، ارزش برتر
۴۳۳	۱۴- اندیشه سیاسی
۴۳۴	انسان و رهبری

۴۳۶	ضرورت رهبری
۴۳۸	حکومت، حق مردم
۴۳۹	ولایت در زعامت
۴۴۳	هدف حکومت
۴۴۵	مشروعیت
۴۴۹	شکل حکومت
۴۵۲	روابط در جامعه اسلامی

۴۵۵	۱۵- آزادی
۴۵۶	تعریف آزادی
۴۵۸	ضرورت آزادی
۴۵۹	مبنای آزادی
۴۶۲	انواع آزادی
۴۶۵	آزادی فکر و عقیده
۴۶۸	آزادی بیان
۴۷۰	محدودیت‌های آزادی
۴۷۳	ارزش آزادی

۴۷۷	فهرست اعلام
-----	-------	-------------

پیش‌گفتار

همه را بسیار مودم ز تو خوشترم نیامد
چو فرو شدم به دریا چو تو گوهرم نیامد
سر خُنب‌ها گشادم، ز هزار خم چشیدم
چو شراب سرکش تو به لب و سرم نیامد
چه عجب که در دل من گل و یاسمن بخندد
که سمن بری لطیفی چو تو در برم نیامد
ز پی‌ات مراد خود را دو سه روز ترک کردم
چه مراد مانند از آن پس که می‌سرم نیامد

سالها در اندیشه نگارش کتابی پیرامون آثار و اندیشه‌های استاد مطهری بودم، اما عوامل گوناگون موجب شد تا این آرزو تحقق نیابد. پس از آن‌که کتاب تکاپوگر اندیشه‌ها - که در باب اندیشه‌ها و آثار استاد جعفری است - منتشر شد، دوستان بسیاری تقاضا کردند تا اثری مانند آن را نیز پیرامون

شخصیت علمی استاد مطهری تألیف کنم. بالاخره پس از مدتها سلب توفیق، موفق شدم تا برخی کارهای فکری و قلمی خود را کنار گذاشته و وقت خود را یکسره صرف پژوهشی در باب اندیشه‌های استاد کنم.

آنچه اکنون در دست شماست جلد اول از پژوهشی است که به این منظور تدوین شده است. در این مجلد بیشتر سعی بر آن بوده است تا اندیشه‌های فلسفی استاد مورد بحث قرار گیرد و در جلد دوم، محور بحث، اندیشه‌های کلامی و دین‌پژوهی آن استاد فقید است.

استاد مطهری از جمله فیلسوفان بزرگی است که در حوزه تفکر فلسفی، هم به متافیزیک توجه داشت و هم به فلسفه‌های مضاف و همین امر موجب برتری او بر بسیاری از متفکران جهان اسلام است. تأملات عمیق فلسفی و ورود به حوزه‌های جدید فلسفی گویای آن است که مقام او در فلسفه از اکثر فیلسوفان چهارصد ساله اخیر بالاتر است.

هر چند مطهری از نظر مبانی فلسفی، صدرایی بود، اما چون فیلسوف بود، نه مقلد؛ لذا نقدهای بسیاری را بر برخی آرای ملاصدرا و تابعان وی مطرح کرده که در این اثر با نمونه‌ای از آنها آشنا می‌شوید.

برخی بر این گمان‌اند که فیلسوف نباید طرفدار هیچ یک از نظام‌های فلسفی گذشته باشد؛ بلکه باید طرحی نو دراندازد، چرا که اگر بخواهد از یک نظام فلسفی خاص پیروی کند، هرگز حرف جدیدی برای گفتن نخواهد داشت. و این، گمان باطلی است.

مطهری، چون فلسفه صدرایی را از نظر عقلی پذیرفته و آن را مبنای تفکر فلسفی خود قرار داده بود، در عین حال - علی‌رغم تصور برخی از معاصران - معتقد نبود که فلسفه اسلامی با ملاصدرا به پایان رسیده است، همان‌گونه که فلسفه غرب با هگل به پایان رسید. برای او فلسفه هیچ‌گاه

پایان‌پذیر نیست. آراء و اندیشه‌های فلسفی او نیز نشانگر این واقعیت است که نه تنها فلسفه اسلامی به پایان نرسیده، بلکه با بهره‌برداری از اندیشه‌های گذشتگان می‌توان مطالب جدیدی ارائه داد.

مطهری با آرای فلسفی خود نشان داد که فیلسوفان ما به مباحث متافیزیکی توجه بسیار داشته‌اند، اما - علی‌رغم بیان برخی نکته‌ها - از فلسفه‌های مضاف غفلت ورزیده‌اند. او با بحثهایی که در زمینه‌های معرفت‌شناسی، فلسفه اخلاق، فلسفه سیاست، فلسفه حق و عدالت و فلسفه دین مطرح کرد، حضور جدی خود را به عنوان یک متفکر امروزی در تفکر فلسفی معاصر، به خوبی نشان داد.

در این قبیل بحثها، استاد مطهری از مابعدالطبیعه بهره‌ها می‌برد که این خود، ضرورت برخورداری فلسفه‌های مضاف از یک نظام مابعدالطبیعی قوی و عمیق را آشکار می‌سازد. وی به پیش‌فرضهای مابعدالطبیعی در بحثهای فلسفی و کلامی توجه بسیار داشت و اگر هم هیچ‌گاه از مابعدالطبیعی صدراپی جدا نشد و حتی در نقد و بسط و تکامل آن کوشید به جهت ضرورتی بود که برای آن در همه شاخ و برگهای مسائل فلسفی قائل بود.

یکی از دردها و ضرورتهایی که مرا به چنین پژوهشی واداشت این است که ما به متفکران اصیل خود - که انگشت‌شمارند - بهای چندانی نمی‌دهیم. بها دادن به یک متفکر نیز چیزی جز کندوکاو و نقد و تحلیل آراء و اندیشه‌های او نیست. متأسفانه هم دچار غفلت هستیم و هم خودباخته. آخر چرا در کنار درس و بحثهایی که در باب اندیشه‌های دکارت، لاک، هیوم، کانت، هگل، ویتگنشتاین و هایدگر و حتی ابن‌سینا و ملاصدرا مطرح می‌کنیم، از اندیشه‌های علامه طباطبائی، استاد مطهری، علامه جعفری و استاد حائری و ... نباید سخن بگوییم؟! چرا باید درسهای گوناگون در باب تاریخ

فلسفه غرب داشت، اما درس مستقلی در باب تاریخ فلسفه معاصر خود-آن هم در هیچ یک از مقاطع تحصیلی در رشته‌های مختلف فلسفه - نداشتند. ما بشیم؟ کم نیستند استادان فلسفه‌ای که برای فیلسوفان معاصر غربی ارج و قرب بسیار قائل‌اند، اما فیلسوفان معاصر اسلامی را به هیچ می‌انگارند. بدون شک یکی از عوامل این بی‌توجهی عدم آشنایی آنها با اندیشه‌های این قبیل متفکران است.

شرح این هجران و این خون جگر این زمان بگذار تا وقت دگر باری خدای را سپاسگزارم که به این بنده ضعیف توفیق داد تا با بضاعت اندک خود بتواند در جهت معرفی اندیشه‌های یکی دیگر از متفکران بزرگ معاصر گامی ناچیز بردارد. امیدوارم که نقدهای اهل نظر، مؤلف را در جهت ادامه این راه مدد رسان باشد.

۱۲ اردیبهشت ۱۳۸۲

۲۹ صفر ۱۴۲۴

حاصل عمر

سیری در اندیشه‌های استاد مطهری

جلد دوم

اندیشه‌های کلامی و اجتماعی

عبدالله نصری

دفتر نشر فرهنگ اسلامی

فهرست

۱	پیشگفتار
۳	۱- نگاهی به علم کلام
۳	تعریف و روش کلام
۵	ریشه و آغاز کلام
۸	فرق و روشهای کلامی
۹	معتزله
۱۱	اشاعره
۱۲	کلام شیعی
۱۴	نقش فلسفه در کلام
۱۵	تأثیر کلام بر فلسفه
۲۱	۲- دین شناخت
۲۲	منشأ دین
۲۶	دین و جهان بینی
۳۰	نقش دین در حیات انسان

۳۳	علم و ایمان
۳۴	تضاد علم و دین
۳۶	جاودانگی دین
۳۷	پلورالیسم دینی
۴۳	نقد پلورالیسم دینی
۴۴	نجات یا کمال

۵۱ - شناخت خدا

۵۱	طرح صحیح مسئله
۵۳	تصور خدا
۵۴	اهمیت توحید
۵۵	راههای معرفت حق
۶۳	پرستش خدا
۶۵	مرز توحید و شرک
۷۰	راههای خداشناسی
۷۲	راه فطرت
۷۴	برهان نظم
۷۶	برهان هدایت
۷۸	هیوم و نقد برهان نظم
۸۳	دلایل فلسفی
۸۴	راه ارسطویی
۸۶	برهان سینوی
۸۷	برهان صدیقین

- ۹۰ برهان وجودی
۹۱ علل گرایش به مادیگری
۹۳ نارسایی مفاهیم فلسفی
۹۷ حکمت

۱۰۵ ۴- عدل الهی

- ۱۰۶ ایرادها
۱۰۷ راهها و روشها
۱۰۹ تحلیل مفهوم عدل
۱۱۲ تفاوت نه تبعیض
۱۱۸ مسئله شر
۱۱۸ ماهیت شر
۱۲۰ نسبی بودن شر
۱۲۳ عدم انفکاک شر از خیر
۱۲۷ فایده شرور
۱۲۹ پیشفرضها در فعل الهی

۱۳۳ ۵- وحی و نبوت

- ۱۳۵ ضرورت بعثت
۱۳۷ اهداف رسالت
۱۳۸ - شناخت خدا و تقرب به او
۱۳۸ - برقراری عدل و قسط
۱۴۰ معجزه

۱۴۴	وحی
۱۴۷	ویژگیهای پیامبران
۱۴۹	نقش تاریخی پیامبران
۱۵۲	تحلیل نهضت انبیا
۱۵۵	خاتمیت
۱۵۶	علل تجدید نبوتها
۱۵۷	مبانی خاتمیت
۱۶۱	نقد اندیشه‌های اقبال

۶ - حیات اخروی

۱۶۷	فلسفه مرگ
۱۶۹	لزوم معاد
۱۷۰	کیفیت معاد
۱۷۶	جهان برزخ
۱۸۰	ملکوت انسان
۱۸۲	مقایسه حیات دنیوی و اخروی
۱۸۳	مجازاتهای اخروی
۱۸۵	

۷ - قرآن پژوهی

۱۸۷	ضرورت شناخت قرآن
۱۸۸	امکان شناخت قرآن
۱۹۲	اقسام شناخت قرآن
۱۹۵	مخاطب قرآن
۱۹۷	

۱۹۹	قرآن و مسئله عقل
۲۰۲	اعجاز قرآن
۲۰۴	روش تفسیر
۲۱۲	طرح مسائل کلامی
۲۱۶	نگاه فلسفی
۲۲۳	نگرش عرفانی
۲۲۴	داستانها و نکات اخلاقی
۲۲۸	تحلیل مفاهیم دینی
۲۳۱	مسائل اجتماعی
۲۳۴	احکام و فلسفه آن

۸ - فطرت

۲۳۷	
۲۳۸	ماهیت انسان
۲۴۲	راه شناسایی فطرت
۲۴۳	فرق فطرت با غریزه
۲۴۵	فطریات انسان
۲۴۷	ویژگیهای امور فطری
۲۴۸	دو بعدی بودن انسان
۲۵۲	کارکردهای نظریه فطرت

۹ - مبانی انسان‌شناسی

۲۵۷	
۲۵۸	تعریف انسان
۲۵۹	فرقهای انسان با حیوان

۲۶۲	ارزش انسان
۲۶۴	دردمندی انسان
۲۶۶	خود و ناخود
۲۷۰	خود یابی و خدایابی
۲۷۳	فعالیت‌های انسان
۲۷۵	عشق
۲۷۷	وانهادگی انسان
۲۸۰	محدودیت‌های انسان
۲۸۳	آگاهی‌های انسان
۲۸۹	نقدی بر امانیسم

۱۰ - فلسفه تربیت

۲۹۳	تعریف تربیت
۲۹۴	هدف تربیت
۲۹۵	عوامل تربیت
۲۹۵	- عقل و تفکر
۲۹۹	- تزکیه نفس
۳۰۲	- عبادت
۳۰۶	- ازدواج و کار
۳۰۸	- عشق به اولیا
۳۰۹	موانع تربیت
۳۱۰	عادت و تربیت
۳۱۱	وحدت شخصیت
۳۱۳	توازن اندیشه با عمل

۳۱۷	۱۱ - انسان کامل
۳۱۹	انسان سالم، انسان کامل
۳۲۱	مکتب عقل
۳۲۴	مکتب عرفان
۳۲۹	نیچه و اصالت قدرت
۳۳۲	مکتب محبت
۳۳۶	انسان سوسیالیست
۳۴۰	اسلام و توازن ارزشها
۳۴۵	۱۲ - مبانی نظام حقوق زن
۳۴۶	زن در تاریخ
۳۴۷	آسیب شناسی حقوق زن
۳۴۹	ضرورت خانواده
۳۵۲	ازدواج، حق یا تکلیف
۳۵۵	مبانی فلسفی حقوق زن
۳۵۸	طبیعت زن
۳۶۰	ارزش و مقام زن
۳۶۱	مدیریت مرد
۳۶۴	اخلاق جنسی
۳۶۷	علل پیدایش حجاب
۳۷۱	فلسفه پوشش
۳۷۳	فمینیسم

- ۳۸۱ ۱۳ - اسلام و مقتضیات زمان
- ۳۸۲ دین و دنیا
- ۳۸۶ انسان و ایدئولوژی
- ۳۸۸ جامعیت دین
- ۳۹۰ مقتضیات زمان
- ۳۹۲ نیازهای ثابت و متغیر
- ۳۹۶ اقسام قوانین و دستورات اسلام
- ۳۹۷ مبنای قوانین اسلامی
- ۳۹۸ گستردگی فقه اسلامی
- ۳۹۹ اجتهاد
- ۴۰۲ جایگاه عقل
- ۴۰۴ تزاحم احکام
- ۴۰۵ قوانین کنترل کننده
- ۴۰۵ اختیارات حاکم اسلامی
- ۴۰۶ ادراک ضرورتها
- ۴۰۸ اصل عدل
- ۴۰۹ نقدی بر مطهری
-
- ۴۱۵ ۱۴ - اندیشه‌های اقتصادی
- ۴۱۵ رابطه اسلام با اقتصاد
- ۴۱۷ مکتب اقتصادی
- ۴۲۰ اصول نظام اقتصادی اسلام
- ۴۲۳ فلسفه مالکیت

فهرست / خ

۴۲۶	فلسفهٔ ارث
۴۲۹	ماهیت سرمایه‌داری
۴۳۲	متشأ ارزش کالا
۴۳۵	ارزش اضافی
۴۳۷	مقایسه اقتصاد اسلامی با سرمایه‌داری و سوسیالیسم
۴۳۹	ربا و مسائل آن
۴۴۰	نقد فلسفه‌های حرمت ربا
۴۴۲	نقد آرای علامه طباطبایی
۴۴۴	حکمت تحریم ربا
۴۴۶	فرق ربا با قرض
۴۴۸	دو نوع قرض
۴۵۰	ربا در معدودات
۴۵۰	رهایی از ربا

۴۵۵	۱۵ - ایران و اسلام
۴۵۷	اسلام و ملیت
۴۶۰	ورود اسلام به ایران
۴۶۱	علل شکست ایرانیان
۴۶۳	مقاومت ایرانیان
۴۶۷	خدمات اسلام به ایران
۴۶۸	وضعیت ادیان
۴۷۱	شکر زرتشتی‌گری
۴۷۴	نظام اجتماعی ساسانی

- ۴۷۵ کارنامه اسلام در ایران
- ۴۷۸ خدمات ایران به اسلام
- ۴۸۰ دو قرن سکوت
- ۴۸۵ ۱۶ - آسیب شناسی و اصلاح روحانیت
- ۴۸۶ مزایا و نواقص نظام آموزشی
- ۴۸۷ اهداف حوزه
- ۴۹۰ آسیب شناسی روحانیت
- ۴۹۳ مسئله بودجه
- ۴۹۶ راههای اصلاح
- ۵۰۰ روحانیت شیعه و سنی
- ۵۰۱ حرکت های اصلاحی روحانیت
- ۵۰۳ مرجعیت و رهبری
- ۵۰۴ ضرورت تشکیلات
- ۵۰۷ استقلال روحانیت
- ۵۰۹ اصلاحات در تبلیغ
- ۵۱۰ تعریف تبلیغ
- ۵۱۱ روش تبلیغ
- ۵۱۲ بایستگیهای تبلیغ
- ۵۱۴ شرایط مبلغ
- ۵۱۷ ۱۷ - تحلیل یک انقلاب
- ۵۱۷ تعریف انقلاب

۵۱۹	عوامل پیدایش انقلاب
۵۲۱	ماهیت انقلاب ایران
۵۲۳	حضور زنان در انقلاب
۵۲۴	نقش رهبری در انقلاب
۵۲۶	ریشه‌های انقلاب ایران
۵۲۷	اهداف انقلاب ایران
۵۲۹	عوامل تداوم انقلاب
۵۳۷	آفات انقلاب

۱۸- احیای فکر دینی

۵۴۳	پیشینه و شیوه‌های احیاگری
۵۴۷	احیاگری سید جمال
۵۵۰	حرکت اصلاحی عبده
۵۵۴	اقبال و بازسازی فکر دینی
۵۵۶	ضرورت احیاگری
۵۶۱	شرایط احیاگری
۵۶۴	ابعاد احیاگری مطهری
۵۶۸	مبارزه با جمود و جهالت
۵۶۹	بازشناسی مفاهیم دینی
۵۷۳	پاسخ به شبهات
۵۷۷	توجه به مسائل جدید
۵۸۰	مبارزه با التقاط
۵۸۱	بازسازی فکر دینی
۵۸۶	

۵۸۸	احیاء‌گری در عمل
۵۹۱	۱۹- مطهری، متفکری نظریه پرداز
۵۹۲	جدی گرفتن تفکر
۵۹۳	مدیریت ذهن
۵۹۴	ذهن مسئله یاب
۵۹۵	تحلیل مفاهیم
۵۹۶	طرح پرسش
۵۹۷	یادداشتهای منظم
۵۹۸	طرحهای تحقیقاتی
۵۹۹	توجه به فلسفه غرب
۶۰۰	در متن اندیشه‌ها
۶۰۱	تعامل با اصحاب فکر
۶۰۲	استقلال فکری
۶۰۴	متفکر عصری
۶۰۵	انصاف علمی
۶۰۹	فهرست اعلام
۶۱۵	گزیده منابع

پیشگفتار

ای دل، چه اندیشیده‌ای در عذر آن تقصیرها؟
زان سوی او چندان وفاء، زین سوی تو چندین جفا
زان سوی او چندان کرم، زین سو خلاف و بیش و کم
زان سوی او چندان نعم، زین سوی تو چندین خطا
زین سوی تو چندین حسد، چندین خیال و ظنّ بد
زان سوی او چندان کشش، چندان چشش، چندان عطا
چندین چشش از بهر چه؟ تا جان تلخت خوش شود
چندین کشش از بهر چه؟ تا در رسی در اولیا

کتاب حاضر، جلد دوم از اثری است که در باب آرا و اندیشه‌های استاد مطهری نگاشته شده است. در مجلد اول اندیشه‌های فلسفی استاد، در دو زمینه مابعدالطبیعه و فلسفه‌های مضاف مورد بحث قرار گرفت و در این مجلد نیز، آرای وی در زمینه‌های فلسفه دین، کلام، اقتصاد و برخی مباحث

تاریخی و اجتماعی بررسی می‌شود.

در بیان آرای مطهری، در هر یک از زمینه‌های مورد بحث، همه آثار وی مورد بررسی قرار گرفته است. از آنجا که صاحب این قلم در تحلیل افکار اندیشمندان، سبک و روش خاصی دارد، زیادگویی در طرح بحثها را جایز ندانسته است. در تبیین آرای استاد تلاش مؤلف همواره بر آن بوده تا مبانی فکری و فلسفی آرای وی را در هر یک از مسائل مورد بحث روشن ساخته و راه را بر تفسیرهای غلط مسدود سازد.

در این سالها برخی از آرای مطهری مورد نقد قرار گرفته که بررسی و داوری در باب آنها از دید این قلم دور نبوده، و اگر هم احیاناً خود نکته‌هایی نقادانه در ذهن داشته، از بیان آنها خودداری نکرده است.

هر چند گستردگی و تنوع آثار مطهری، پژوهشی جامع پیرامون آرای وی را بر هر پژوهشگری دشوار می‌سازد، اما مؤلف در حد توان خود تلاش کرده تا تصویری کامل از اندیشه‌های وی را ارائه دهد. البته اینکه در این راه تا چه حد توفیق یافته، داوری آنها بر عهده خواننده نکته‌سنج و صاحب‌نظران است.

عبدالله نصری

نیمه شعبان ۱۴۲۵

دهم مهرماه ۱۳۸۳